

ASQAD MUXTOR VA ERKIN A'ZAM IJODIDA FIQRA JANRI

Rayhona XO'JAEVA
“O‘zbekiston bunyodkori” gazetasi
bosh muharriri o‘rinbosari,
xujayevrayhona85@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda fiqra janriga xos xususiyatlar va ularning adabiyotdagi namunalari tahlil qilinadi. Xususan, Asqad Muxtor va Erkin A’zam ijodiga mansub fiqralarning o‘ziga xos jihatlari, mavzu va mazmuni hamda dolzarbliги yoritilgan.

Kalit so‘zlar: fiqra, maqola, miniatyura, Tundaliklar, Jannat o‘zi qaydadir?

Kirish

Jurnalistika va adabiyotda har bir janrning o‘z o‘rni, o‘z og‘irligi mavjud. Shuningdek, har bir janrning o‘z “ustalari” bo‘ladi. O‘zbek yozuvchilarini — Asqad Muxtor va Erkin A’zam ijodida fiqra janri o‘ziga xos o‘rin tutadi. Shu bois biz ularning mazkur janrdagi asarlarini solishtirma tahlil qilishni maqsad qildik.

Bu ikki adib turli davrlarda ijod qilgan bo‘lsa-da, ularning asarlari mavzu va uslub jihatidan bir-biriga yaqin turadi. S. Umir (1975) qayd etganidek, “Qisqalik — iste’dodning hamshirasidir. Asqad Muxtorning ‘Tundaliklar’i bu jihatdan o‘zbek publitsistikasida yangi ufq ochgan asardir. Undagi miniatyura

lavhalar Lix-ten-berg, Bernard Shou, Stanislav Yeji Lets ijodidagi kabi fikriy zichlik bilan ajralib turadi” (Umir, 1975, p. 34).

Bir jumla orqali katta falsafiy fikrni ifodalash oson ish emas. Bu uchun ham iste'dod va badiiy mahorat kerak. Qisqalik, lo'ndalik va ortiqcha so'zlardan voz kechish o'quvchiga ham foydali. Shu jihatdan, Asqad Muxtor fiqralarida o'tkir tafakkur, hayotiy kuzatish va ruhiy noziklik uyg'unlashgan.

Asqad Muxtor ijodida fiqra mahorati

Asqad Muxtorning Uykudan qochganda... (Tundaliklar) asari adib umrining so'nggi yillarida, betoblik davrida yozilgan. Unda aniq mavzu ketma-ketligi yo'q, biroq har bir fikr chuqur falsafiy asosga ega. Muallif har bir voqeа va obraz orqali hayot, vaqt, inson va tafakkur haqida mulohaza yuritadi (Muxtor, 2005).

Masalan, u quyidagicha yozadi:

“O‘zbek xalqining nomini O‘zbekxon ismi bilan bog‘lashadi. Menimcha, bu so‘zning, demak, xalq nomining ham tarixi ancha uzoq. 721 yilda turkiy qabilalar qurultoyi bo‘lgan. Bilig Xoqon nutqini shunday boshlagan: ‘Ey turk, o‘g‘iz bek-lari’. ‘O‘g‘iz’ o‘sha davrda qabila ma’nosida ishlatilgan. Demak, ‘O‘g‘iz begi’ — qabila boshlig‘i degani. Shunday ekan, o‘zbeklar ana shu turkiy qatlamdan kelib chiqqan xalqdir” (Muxtor, 2005, p. 41).

Adib bu fikrlarini ilmiy dalillarga asoslagan bo‘lsa-da, ularda badiiy tahlil va tarixiy tafakkur uyg'unlashgan. Shu bois Asqad Muxtor fiqrulari o‘zbek adabiyotida falsafiy-publisistik yo‘nalishni shakllantirgan deb aytish mumkin.

Uning “Vaqt” nomli fiqrasida shunday deyilgan:

“Olam yaratilgandan beri vaqt hamma narsaning ustidan hukmronlik qiladi. Insoniyat buyuk kashfiyotlar qildi, ammo vaqt ni yenga olmadi... Bekor o‘tgan

soatlar kichik fojialardir, chunki ular jam bo‘lib, umrning o‘ziga aylanadi” (Muxtor, 2005, p. 62).

Erkin A’zam ijodida fiqra janrining yangicha talqini

Erkin A’zam zamonaviy o‘zbek publitsistikasida fiqra janriga yangi shakl va mazmun olib kirgan ijodkor sifatida e’tirof etiladi. U “Tafakkur” jurnalining bosh maqolalarida fiqra janrini doimiy ravishda rivojlantirgan. 2007-yilda “Sharq” nashriyotida chop etilgan Jannat o‘zi qaydadir? kitobining asosiy qismini publitsistik fiqralar tashkil etadi (A’zam, 2007).

Muallifning o‘zi bu janrni dastlab “publitsistik miniatyuralar” deb atagan, chunki o‘sha paytda “fiqra” atamasi hali keng qo‘llanilmagan edi. L. N. Starostov esa N. Hikmat fiqralarini “prozaik miniatyura” deb izohlagan (Starostov, 1978). Shu ma’noda, fiqra miniatyuradan kengroq tushuncha ekanini ko‘rish mumkin (Adabiyotshunoslik terminlar lug‘ati, 1967).

Erkin A’zamning dastlabki fiqrалari rasmiy ohangda bo‘lgan bo‘lsa, keyingi yillarda ularning dolzarbligi, lo‘ndaligi va kinoyaviy ifodasi o‘quvchilar e’tiborini tortdi. Ayniqsa, “Namkashlik”, “Yalash boshqa, siylash boshqa”, “-ov”, “-vich”, “Hoziriylar” kabi fiqrалari zamonaviy o‘zbek hayotining muhim ijtimoiy muammolarini ochib beradi.

Yozuvchi “Shoshmasdan shoshiling” maqolasida shunday deydi:

“Shoshmasdan shoshilaylik, aziz zamondosh! Toki shiddat zamonи ‘attang’ zamoniga aylanib qolmasin” (A’zam, 2007, p. 73).

Bu fikr o‘z davrining ijtimoiy ruhini, zamon tezligiga insoniy munosabatni chuqur aks ettiradi.

Xulosa

Asqad Muxtor va Erkin A’zam fiqrалarda qisqalik, lo‘ndalik, fikrning falsafiy chuqurligi va ma’naviy tahlil uyg‘unlashgan. Ularning asarlarida fiqra

janri o‘zbek adabiyotida mustaqil badiiy shaklga aylangan. Har bir fiqra hayot, vaqt va inson haqidagi falsafiy mushohadani ifoda etadi.

Bu kabi asarlar zamonaviy publitsistika, ayniqsa, adabiy tanqid va badiiy tafakkur uchun muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

Adabiyotshunoslik terminlar lug‘ati. (1967). Toshkent: Fan.

A’zam, E. (2007). Jannat o‘zi qaydadir? Toshkent: Sharq.

Muxtor, A. (1970). Guliston jurnali. Toshkent.

Muxtor, A. (2005). Uykudan qochganda... (Tundaliklar). Toshkent: Ma’naviyat.

Starostov, L. N. (1978). Turetskaya zhurnalistika i zhanr “fikra” (Turkish journalism and the “fikra” genre). Moskva: Nauka.

Umir, S. (1975). Asqad Muxtor ijodi haqida. Toshkent: O‘zbekiston.

THE GENRE OF FIQRA IN THE WORKS OF ASQAD MUKHTOR AND ERKIN A’ZAM

Abstract. This thesis examines the distinctive features of the fiqra genre and analyzes its representative examples in literature. In particular, it explores the unique stylistic traits, thematic scope, content, and contemporary relevance of fiqras in the creative works of Asqad Mukhtor and Erkin A’zam.

Keywords: fiqra, article, miniature, Tundaliklar, Jannat o‘zi qaydadir?

ЖАНР ФИКРЫ В ТВОРЧЕСТВЕ АСКАДА МУХТОРА И ЭРКИНА АЪЗАМА

Аннотация. В данном тезисе рассматриваются характерные особенности жанра фикра и анализируются его литературные образцы. В частности, исследуются уникальные стилистические черты, тематическое содержание и актуальность фикр, представленных в творчестве Аскада Мухтора и Эркина Аъзама.

Ключевые слова: фикра, статья, миниатюра, Тундаликлар, Жаннат ўзи қайдадир?